

KÍNA ÉS SZOMSZÉDAI: BIZTONSÁGI KÖRKÉP

CHINA AND ITS NEIGHBOURS: A SECURITY SURVEY

Salát Gergely

PhD, tanszékvezető egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Kínai Tanszék
salat.gergely@btk.ppke.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Kína felemelkedése az utóbbi évtizedekben alapvetően megváltoztatta a regionális és globális erőviszonyokat, s e változások könnyen instabilitáshoz vezethetnek. Az eddigi egyensúly felborulása önmagában is konfliktusokat okozhat, elsősorban az Egyesült Államokkal, de emellett Kínának a szomszédai többségével is rendezetlen területi és egyéb vitái vannak. Az ország közvetlen környezetében található az utóbbi évek egyik legfőbb nemzetközi válsággócát jelentő Észak-Korea, továbbra is rendezetlen a Tajvan-kérdés, s mindeközben Kínának a határaitól egyre távolabb is konfliktusokat kell vállalnia szaporodó érdekeltségei védelmében. Az ország biztonsági környezete messze van az ideálistól, és mind Kína, mind riválisai vezetőinek jelentős bölcsességre lesz szükségük, hogy Kína további erősödését kezelni tudják.

ABSTRACT

The rise of China has changed the regional and global power relations in the past decades, and these changes can easily lead to instability. The upset of the balance can in itself cause conflicts, especially with the United States, but China has unsettled territorial and other disputes with most of its neighbours as well. North Korea, one of the most acute international crisis sources of recent years lies in the vicinity of China; the Taiwan question has not been solved so far; and China must get involved in conflicts far from its territory in order to protect its ever growing interests. The security environment of the country is less than ideal, and great wisdom is required from the leaders of both China and its rivals to manage the continuing strengthening of China.

Kulcsszavak: Kína, biztonság, Egyesült Államok, Észak-Korea, Japán, Tajvan, India, Oroszország, konfliktus

Keywords: China, security, United States, North Korea, Japan, Taiwan, India, Russia, conflict

A távol-keleti térség erőviszonyait alapvetően megváltoztatta Kína felemelkedése az elmúlt néhány évtizedben: a világ legnépesebb állama húsz évvel ezelőtt gazdaságilag a közepes európai országokkal volt egy súlycsoportban, ma viszont már a világ első vagy második legnagyobb gazdasága (a számítás módjától függően), csúcstechnológiai nagyhatalom, s katonai ereje, politikai és gazdasági befolyása is ennek megfelelően megnövekedett. A Kínai Népköztársaság (KNK) ma egyértelműen globális nagyhatalom, ráadásul ereje várhatóan a belátható jövőben továbbra is gyorsan fog növekedni. Ez pedig alapvetően átalakítja azt a biztonsági rendszert és erőegyensúlyt, amely még a hidegháború idején alakult ki. Kína egyre nagyobb teret nyer, a térség nagy részében hagyományosan domináns Egyesült Államok relatív súlya pedig csökken, ami számtalan bizonytalanságot okoz. Az instabilitást fokozza, hogy megalapításakor a KNK határait nem húzták meg egyértelműen, így ma számos területi vitája van, amelyekben egyre határozottabban lép fel. A területi vitákat sok esetben történelmi sérelmek, korábbi háborúk emlékei is kiélezzik. Új jelenség, hogy Kína a határaitól távoli konfliktusokba is belekeveredhet, mert az utóbbi egy-két évtizedben olyan gazdasági érdekeltségekre tett szert világszerte, amelyeket adott esetben meg kell védenie. Az sem elhanyagolható szempont, hogy a kínai térnyerés – a dolgok természetéből adódóan – ellenreakciókat vált ki, a potenciális riválisokat fegyverkezésre, szövetségkötésekre sarkallhatja.

HARCBAN AZ ELSŐ HELYÉRT

A következő évtizedek legfontosabb világpolitikai kérdése, hogy miként alakul Kína és az USA kapcsolata. Kína ma már egyértelműen az Egyesült Államokhoz képest határozza meg magát, fő riválisának az USA-t tartja, és egyéb országokhoz fűződő kapcsolatait is nagyban meghatározza az Amerikával való vetélkedés. Az USA is stratégiai versenytársként tekint Kínára, amelytől meg kell védenie az USA által kiépített világrendet, vagy úgy, hogy Kínát ösztönzi vagy kényszeríti az e világrendbe való betagozódásra, vagy úgy, hogy megpróbálja megállítani Kína befolyásának további növekedését. Mindeközben a két nagyhatalom – a világ két legnagyobb gazdasága – számos területen együttműködik, s gazdaságilag erőteljes interdependencia van köztük.

Washington hajlamos arra, hogy az amerikai értékeket (demokrácia, emberi jogok stb.) univerzálisnak tartsa, és rendszeresen bírálja a kínai rendszert, amiért az nem a nyugati elvárások szerint működik. Az elmúlt évtizedek amerikai intervenciói bebizonyították, hogy az USA akár katonai eszközöket is bevet értékrendje érvényesítéséért, s habár Kína esetében ennek gondolata nem merült fel, Kína a szóbeli kritikákra is fenyegetésként és a belügyeibe való beavatkozásként tekint, ezért mindent megtesz az amerikai hatások kiküszöbölése, az amerikai fellazító politika semlegesítése érdekében.

Peking konkrét katonai fenyegetésként értékeli, hogy az amerikai hadsereg bázisokat tart fenn a szomszédságában, Dél-Koreában, Japánban és a Fülöp-szigeteken, emellett egyre jobb kapcsolatokat épít ki Vietnammal, és törekszik India megnyerésére is. Kína emiatt bekerítve érzi magát, és sok törekvése – például a dél-kínai-tengeri terjeszkedés, az Oroszországgal kiépített egyre jobb kapcsolat, illetve az „Övezet és Út” kezdeményezés – arra irányul, hogy ebből a bekerített-ségből kitörjön. Részben az amerikai fenyegetés elhárítását szolgálja a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg gyors ütemű fejlesztése és modernizációja.

Mivel Kína nagymértékben függ a nyersanyag- és energiaimporttól, illetve a gazdaságát fűtő exporttól, az is fenyegető számára, hogy a világtengereket – ahol Kína kereskedelmének nagy része zajlik – az USA uralja. Ahogy jelenleg Amerika garantálja a tengerek hajózhatóságát, úgy egy konfliktus esetén az USA korlátozni is tudná az átjárhatóságot, különösen olyan szűk keresztmetszetet jelentő pontoknál, mint a Malaka-szoros. Ez magyarázza a kínai törekvéseket a Dél-kínai-tenger kínai beltengerré alakítására, az indiai-óceáni bázisok kiépítésére, illetve a kínai flotta és légierő fejlesztésére.

Kelet- és Délkelet-Ázsia az elmúlt két évezredben jórészt a kínai érdekszférába tartozott, s bár a kínai befolyás a 19. század közepétől visszaszorult, ma Kína egyértelműen arra törekszik, hogy saját régiójában helyreállítsa hagyományos érdekszféráját. E törekvésében sok helyen beleütközik az amerikai jelenlétebe, hiszen e régió a második világháború óta jelentős részben az amerikai befolyási övezetbe tartozik. A térségben jelenleg egyfajta amerikai–kínai vetélkedés zajlik, s ebben Pekingnek azt már sikerült elérnie, hogy a régió valamennyi országának Kína a legnagyobb kereskedelmi partnere, a kelet- és délkelet-ázsiai gazdaságok jelentős részben Kínától függenek. Ugyanakkor hagyományos katonai-politikai szövetségi rendszerét az USA-nak egyelőre sikerült fenntartania, de e téren is elképzelhető fordulat.

Kína ma már nemcsak saját régiójában vetélkedik az USA-val, hanem gyakorlatilag az egész világon. A kínaiak elsősorban gazdasági kapcsolataikat építik ki, de folyamatosan szaporodó érdekeltségeik védelme miatt rá vannak kényszerítve, hogy politikai, s bizonyos esetekben katonai befolyást is szerezzenek egyes országokban és térségekben. A közel-keleti olaj legnagyobb felvásárlója és a térség egyik legnagyobb befektetője Kína, intenzív kapcsolatépítés zajlik a hagyományos USA-érdekszférának számító Latin-Amerikában, és Kína egyre inkább teret nyer Afrikában is. Bár Kína hivatalosan a be nem avatkozás alapelvét követi külkapcsolataiban, a valóságban gazdasági hatalmának gyors növekedése politikai befolyásának növekedésével jár (Alden, 2010; Albert, 2017).

Az utóbbi évtized egyik leggyakrabban tárgyalt kérdése a nemzetközi politikában, hogy békés maradhat-e a feltörekvő Kína és a csökkenő súlyú Egyesült Államok viszonya. A jelenlegi folyamatokat sokan a történelemből jól ismert hegemonváltásokhoz hasonlítják, amelyek során egy kisebb-nagyobb térség régi

domináns szereplője mellett megerősödött egy új hatalom, amely előbb-utóbb megpróbálta átvenni a régi hatalom helyét. Graham Allison harvardi professzor tette divatossá a „thuküidészi csapda” fogalmát, amelynek lényege, hogy a régi hegemonnak az új hatalomtól való félelme a háborút könnyen elkerülhetetlenné teszi. A realista iskola képviselői jellemzően úgy tartják, hogy ha Kína gazdasági növekedése folytatódik, akkor a konfliktus az USA-val csaknem biztosra vehető. A fő kérdés e konfliktus kiterjedtsége: sokak szerint elképzelhető totális háború, proxyháborúk sora, kereskedelmi háború, kiberháború vagy az összeütközések egyéb formái is. Mások szerint a nukleáris fegyverek miatti kölcsönös elrettentés, illetve a kölcsönös gazdasági függőség, a szoros üzleti és emberek közötti kapcsolatok meg fogják akadályozni, hogy nyílt összecsapás törjön ki a két nagyhatalom között. Az elemzők többsége szerint van esély az összeütközésre, de ha mindkét fél vezetői tudatosan törekszenek a békés együttélésre és együttműködésre, és megfelelő önmérsékletet és bölcsességet tanúsítanak, akkor hosszú távon is a kezelhetőség határain belül maradnak a konfliktusok (például: Friedberg, 2005; Ross–Zhu, 2008; Watanabe, 2013; He, 2017).

NAGYHATALMI SZOMSZÉDOK

Oroszországgal Kína közvetlenül határos, és a történelem során viszonyuk meglehetősen hullámzóan alakult. Az 1950-es évekbeli jó szovjet–kínai kapcsolat hamar megromlott, s 1969-ben a két kommunista óriás határháborút is vívott egymással. Ezután a viszony évtizedekig rossz maradt, s Kína inkább az USA felé közeledett. A Szovjetunió széthullása új helyzetet teremtett. A gazdasági problémákkal sújtott Oroszország megszűnt fenyegetést jelenteni Kína számára, míg az egyre növekvő kínai piac lehetőségeket nyújtott Oroszországnak. 2001-ben jószomszédi, barátsági és együttműködési szerződést kötöttek, továbbá – négy közép-ázsiai köztársasággal együtt – megalapították a Sanghaji Együttműködési Szervezetet (SCO). 2004-ben lezárták utolsó határvitájukat is. Az együttműködést meghatározza, hogy Oroszország nagy mennyiségben rendelkezik azokkal az energiahordozókkal, amelyekre Kínának szüksége van, és hadiipara sokáig a kínai hadsereg beszerzéseinek fő forrása volt. A 2010-es években a kínai–orosz kapcsolatok virágkorukat élik, különösen az ukrajnai válság és a Krím-félsziget annektálása miatti nyugati szankciók bevezetése óta, ami Oroszországot arra kényszerítette, hogy kelet felé forduljon, és kínai forrásokkal pótolja kieső bevételeit. A két felet összeköti, hogy fő riválisuknak pillanatnyilag nem egymást, hanem az USA-t tartják, és Amerika is egyszerre visszaszorítandó ellenfélként kezeli őket.

A kínai–orosz viszonyt hosszú távon azonban több tényező is megronthatja. Egyrészt az orosz birodalmi öntudat számára zavaró, hogy míg 1991 előtt egyér-

telmően a Szovjetunió volt az erősebb állam, az erőviszonyok azóta eltolódtak, s ma már a kínai gazdaság sokszorosa az oroszénak, és katonailag is zárult az olló. Kína demográfiai túlsúlya is nyomasztó. Az orosz Távol-Keleten a Kínával szomszédos régiókban mindössze 4,3 millióan lagnak, miközben csak az ezekkel szomszédos kínai tartományokban 109 millióan. Az utóbbi évtizedekben jelentős kínai bevándorlás zajlik e területekre, amelyek nem mellékesen az 1858–60-as egyenlőtlen szerződések előtt Kínához tartoztak (Tirnoveanu, 2016).

Egy másik terület, ahol szembekerülhetnek a kínai és orosz érdekek, Közép-Ázsia. Az itteni volt szovjet tagköztársaságok hagyományosan az orosz érdekszférába tartoztak, az utóbbi két évtizedben azonban a kínai energetikai és egyéb befektetéseknek köszönhetően ugrásszerűen megnőtt a kínai jelenlét, a kereskedelmi forgalom a közép-ázsiai országok és Kína között a 2000-es 1 milliárd dollárról 2013-ra 50 milliárdra nőtt, s az itteni országok számára Kína a legfontosabb kereskedelmi partnerek közé emelkedett (Putz, 2015). E térséget kiemelten kezeli az „Övezet és Út” kezdeményezés, amely így kiolthatja az orosz vezetésű Eurázsiai Gazdasági Unió törekvéseit. Összességében feltételezhető, hogy a kifelé mutatott összhang ellenére a két fél között a bizalom nem teljes, és a jövőben várhatóak még kínai–orosz konfliktusok.

A világ két legnépesebb országa, Kína és India között a viszony nem teljesen rendezett. Kínának 1,4 milliárd, Indiának 1,3 milliárd lakosa van, de a 2020-as években India várhatóan megelőzi Kínát. India népességi szerkezete jóval egészségesebb az előregedő Kínáénál, és az utóbbi években a gazdasága is gyorsabban nő. A kínai gazdaság ma még három-négyszer nagyobb az indiainál, de a különbség jó eséllyel csökkenni fog, és ez a jelenlegi erőviszonyok módosulásához vezethet. Az indiai–kínai kapcsolatot – a más relációban is jelentkező jelentős kínai kereskedelmi többlet mellett – komoly vitás kérdések terhelik. Ezek közül a legnagyobb problémát a tisztázatlan határok jelentik. Az 1947-ben függetlenné vált India és az 1949-ben megalakult Kínai Népköztársaság között húzódó himalájai határokat nem tisztázták pontosan, ami 1962-ben határháborúhoz, 1967-ben és 1987-ben kisebb összecsapásokhoz vezetett, s a határincidensek ma is gyakoriak. A legutóbbi ilyen 2017 nyarán történt a Bhután által ellenőrzött Doklam-fennsíkon. A határviták sajátosságát az adja, hogy az egyik vitatott területet (a kasmíri Aksai Chin, 37 ezer km²) Kína uralja, de India magának követeli; a másikat (Arunachal Pradesh, a kínai terminológiában Dél-Tibet, 83 ezer km²) India birtokolja, s Kína is igényt tart rá, vagyis mindkét félnek van sérelme a másikkal szemben. A vitatott területek nem annyira értékesek, hogy a két fél komolyabb konfliktust vállaljon miattuk, de ha a kapcsolatok valami miatt amúgy is megromlanának, a területi sérelmek komoly mozgósító eszközként szolgálhatnak.

A területi viták mellett a másik fő probléma, hogy Kína hagyományosan jó kapcsolatot ápol India fő ellenségével, Pakisztánnal, s egyes feltételezések szerint az utóbbi sikeres atomprogramjában is fontos szerepet játszott. Kína egyértelmű-

en Pakisztánnal kívánja ellensúlyozni Indiát, ami India érdekeit természetesen sérti. Az utóbbi években kiépülő Kína–Pakisztán Gazdasági Folyosót (CPEC) – amely infrastrukturális beruházások révén Nyugat-Kínát összeköti a dél-pakisztáni kikötővárosokkal, vagyis az Indiai-óceánnal – India egyfajta bekerítési terv részének értékeli. Hasonló aggodalommal nézi India Kína tevékenységét az Indiai-óceánon: a „gyöngysor stratégia” szerint – melynek létét Peking soha nem ismerte el – Kína katonai és kereskedelmi bázisokkal és szoros kapcsolatrendszer kiépítésével Mianmar, Banglades, Srí Lanka, Pakisztán stb. bevonásával fokozza befolyását az Indiai-óceánon, s ezzel csökkenti India mozgásterét. Ezen országok kulcsszerepet játszanak a kínai „Övezet és Út” kezdeményezésben is. Mindezzel egy időben India a Dél-kínai-tengeren igyekszik növelni jelenlétét (Malone–Mukherjee, 2010; Seledyn, 2017).

Térségbeli fő riválisának Kína Japánt tartja, s a két szomszédos ország – a világ második és harmadik legnagyobb gazdasága – közötti kapcsolat kifejezetten feszült. Ebben szerepet játszik az erőviszonyok megváltozása. A történelem nagy részében, a 19. század második feléig Kelet-Ázsia meghatározó hatalma Kína volt, ekkor azonban Japán az élre tört, és a 20. században az egész ázsiai–csendes-óceáni régió első számú hatalma lett. A 2000-es években azonban Kína visszavette a vezető szerepet, ma már gazdasága többszöröse Japánénak, s ezzel befolyása is megnövekedett, amit Japán fenyegetésként él meg. Másrészt a kapcsolatot megmérgezik a 20. századi történelem eseményei, a kínaiak elleni japán atrocitások. Mindez azért is fontos, mert a japánoktól elszenvedett számos sérelem és az ebből fakadó japánellenesség a modern kínai nemzeti identitás fontos forrása, emellett a Kínai Kommunista Párt legitimációja is nagymértékben az egykori Japán-ellenes harcokra épül.

Kínának és Japánnak konkrét területi vitája is van egymással a kínaiul Tiaojü- (Diaoyu-), japánul Szenkaku- (Senkaku-) szigeteknek hívott lakatlan szigetcsoporthoz. A Kelet-kínai-tengeren fekvő szigetek nagyjából Tajvan és Okinava között fekszenek, s Japán adminisztrálja őket. A szigetcsoporthoz azonban évtizedek óta Kína (és Tajvan) is igényt tart. Maguk a szigetek nem különösebben értékesek, de egyrészt a közelben található olaj- és gázlelőhelyek, másrészt a környékbeli halászati jogok, harmadrészt a szigetek stratégiai jelentőségű elhelyezkedése miatt – Kína számára kijutást jelenthetnek a Csendes-óceánra – a szigetvitának jelentős tétje van. A konfliktus legutóbb 2012-ben lángolt fel, amikor a japán kormányzat három szigetet megvásárolt japán magántulajdonosuktól, ami Kínában élénk diplomáciai tiltakozást és utcai demonstrációkat váltott ki. 2013-ban Kína létrehozta a „kelet-kínai-tengeri légvédelmi azonosítási zónát”, ami a Szenkaku/Tiaojü-szigeteket is lefedi, azóta az ide berepülő repülőgépeknek azonosítani kell magukat a kínai hatóságok felé. A térségben ma is gyakoriak az incidensek kínai, tajvani és japán halászhajók között, illetve a parti őrsegek egységei is gyakran kerülnek összetűzésbe egymással (Szentesi, 2015).

Terheli a japán–kínai kapcsolatokat a japán „normalizáció” kérdése is. Az 1947-es japán békealkotmány 9. cikkelyében a szigetország lemondott a hadviselés jogáról, és „mindörökre” vállalta, hogy nem tart fenn szárazföldi, tengeri és légi haderőt. A gyakorlatban Japán rendelkezik fegyveres erővel, amely az Önvédelmi Erők nevet viseli, de ez nem teljes értékű hadsereg, és bevetetősége egy sor korlátba ütközik. A 2012-ben miniszterelnöknek másodszor megválasztott Abe Sinzó – akinek a 2014-es és 2017-es parlamenti választásokon is sikerült megőriznie pozícióját, s jó eséllyel a háború óta a leghosszabb ideig hivatalban lévő japán kormányfő lesz – nyíltan azt vallja, hogy a 9. cikkelyt módosítani kell, és Japánnak „normális” országgá kell válnia, amely a gazdasági erejének megfelelő hadsereggel rendelkezik. Az elsősorban az észak-koreai fenyegetéssel indokolt japán újrafelfegyverkezés lehetősége azonban rendkívül heves tiltakozást vált ki a kínaiakból, hiszen a japán militarizmussal kapcsolatban rendkívül keserű tapasztalataik vannak.

Az Egyesült Államok ebben a viszonyban is fontos szerepet játszik. Japán és az USA szoros katonai szövetségesek, Japán védelméről lényegében az amerikai védőernyő gondoskodik, s Japán területén amerikai katonák állomásoznak. Ha a Japán védelmével kapcsolatos amerikai elkötelezettség meggyengül – Donald Trump bizonyos megnyilvánulásai erre utalnak –, akkor Japánnak szükségszerűen erőteljesebb fegyverkezésbe kell kezdenie. A békealkotmány módosítása azonban jó eséllyel fegyverkezési versenyt indítana a térségben, és még kiélezettebbé tenné a japán–kínai viszonyt.

AZ ÉSZAK-KOREAI PROBLÉMA

Kína számára jelenleg a legakutabb biztonsági fenyegetést a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság (KNDK, Észak-Korea) jelenti, annak ellenére, hogy a KNDK viszonya Kínával nem ellenséges. Phenjan a nemzetközi tiltakozások ellenére az 1990-es években katonai célú atomprogramot indított, 2006-ban végrehajtotta első kísérleti atomrobbantását, s azóta 2009-ben, 2013-ban, 2016-ban (kétszer) és 2017-ben újabb nukleáris kísérleteket hajtott végre. Ezzel párhuzamosan zajlik az ország rakétaprogramja, 2017-ben már olyan interkontinentális ballisztikus rakétákkal is rendelkezett, amelyek a feltételezések szerint az amerikai kontinenst is elérhetik. 2011-ben meghalt az ország addigi vezetője, Kim Dzsong-il, helyére fia, a fiatal Kim Dzsong-un került, aki egyrészt belső legitimitációjának megszilárdítására, másrészt a KNDK külső biztonságának garantálására felgyorsította a koreai fegyverkezési programot, s rendkívül agresszív retorikával fordult a külvilág, elsősorban az USA felé. A jelen cikk írásakor éppen enyhülni látszik a helyzet, de egyáltalán nem tartjuk valószínűnek, hogy a közeljövőben hosszú távú megoldás születik.

Kínának a Koreai-félszigettel kapcsolatban két alapvető biztonsági érdeke van. Egyrészt fontos számára a félsziget békéjének és stabilitásának fenntartása. Ezt fenyegeti egy észak-koreai összeomlás lehetősége: a phenjani rendszer önmaga megreformálására láthatólag képtelen, ugyanakkor a gazdaságilag végletesen lemaradt, állampolgárai felett csaknem totális kontrollt gyakorló, de az utóbbi években némi lazulásra és piacosításra kényszerült rezsim hosszú távon jó eséllyel fenntarthatatlan. Egy hirtelen összeomlás esetén azonban menekültek milliói özönléne az amúgy is nehézségekkel küzdő északkelet-kínai tartományokba és Kína fontos gazdasági partnere, Dél-Korea területére, az utóbbit is destabilizálva; emellett gondot jelentene az északi nukleáris és egyéb fegyverek sorsa. Könnyen előállhat olyan helyzet, hogy Kínának a fegyveres erőit is mozgósítania kéne, s egy észak-koreai bevonulás sem elképzelhetetlen, ez esetben azonban elhúzódó kínaiellenes gerillaháborúval kell számolni.

Még súlyosabb következményekkel járna egy újabb Észak–Dél háború amerikai részvétellel. A Trump-adminisztráció első két évében legfőbb ázsiai feladatának láthatóan az észak-koreai helyzet megoldását tartotta, ugyanakkor a békés rendezés – a 2017 első hónapjait jellemző enyhülés ellenére – rövid távon kizárható, viszont bármiféle katonai konfliktus könnyen eszkalálódhat, ismét csak teljesen destabilizálva a félszigetet. Emellett Kína legfőbb riválisának az USA-t tekinti, és egyszer már háborúzott is azért (1950–1953), hogy megakadályozza egy amerikai szövetségi rendszerbe tartozó egyesített Korea létrejöttét. Kína ütközőállamként tekint Észak-Koreára, amely távol tartja határától az amerikai csapatokat; így a *status quo* fenntartása, az északi Kim-rezsim fennmaradása a garancia arra, hogy az USA ne telepíthessen katonákat közvetlenül a kínai területek mellé. Peking számára aggasztó, hogy szomszédságában egy atomfegyverekkel rendelkező, a nemzetközi közösséget folyamatosan provokáló, belül instabil Észak-Korea található, de a jelenlegi helyzet bármiféle megváltozása annyira kiszámíthatatlan következményekkel járna, hogy a kínai vezetés várhatóan a továbbiakban is törekedni fog a phenjani rezsim életben tartására segélyekkel, olajszállítmányokkal és kereskedelemmel (Nanto–Manyin, 2010; Su–Saalman, 2017).

A TAJVANI KÉRDÉS

A Kínai Népköztársaság számára különleges problémát jelent Tajvan kérdése. Az 1946–1949 között zajló polgárháborúban a kommunisták legyőzték a Kínai Köztársaságot addig uraló Nemzeti Párt (Kuomintang, Guomindang) csapatait, s azok a kormányzervekkel és a politikai-gazdasági elit, valamint a mozdítható nemzeti vagyon nagy részével Tajvan szigetére menekültek. A tajvani kormányzat azóta is az 1912-ben a szárazföldön létrejött Kínai Köztársaság képviselőjének tartja magát, s nem ismeri el a Kínai Népköztársaságot. Peking pedig a Kínai

Köztársaság létét nem fogadja el, Tajvant saját tartományának tartja. Egyik fél sem hajlandó olyan országgal diplomáciai kapcsolatot fenntartani, amely a másikat diplomáciailag elismeri. 2017-ben húsz állam ismerte el a Kínai Köztársaságot, a többi a Népköztársasággal tartott fenn kapcsolatot, s 1971 óta az utóbbi a tagja az ENSZ-nek és Biztonsági Tanácsának. Peking egyik legfőbb céljának az országegyesítést tartja, és teljesen kizárt, hogy erről a belátható jövőben lemondjon. A pekingi ajánlatok a Hongkongnál és Makaónál alkalmazott „egy ország, két rendszer”, vagy a Tajvannak még nagyobb autonómiát biztosító „egy ország, három rendszer” jellegű megoldást tartalmazzák, a tajvaniak azonban ezt mindaddig elutasították.

A helyzetet bonyolítja, hogy az 1980-as évek végétől Tajvan demokratizálódott, az addigi Kuomintang-diktatúrát többpárti váltógazdaság váltotta fel. 1996-ban az első közvetlen tajvani elnökválasztás előtt a KNK a Tajvani-szorosban végzett hadgyakorlatokkal igyekezett nyomást gyakorolni a tajvani választókra, hogy ne a Kínával nyíltan ellenséges jelöltet támogassák, de a lépés visszafelé sült el, a Peking-ellenes jelölt a vártnál is nagyobb fölényrel győzött. Azóta a KNK tartózkodik a hasonló akcióktól. 2000–2008 között az a Demokratikus Haladás Pártja (DPP) volt kormányon Tajvanon, amely hosszú távon az önálló tajvani identitásra épülő tajvani köztársaság kialakítására törekszik, vagyis feladná a Kínai Köztársaság és az egységes Kína eszméjét. A kapcsolatok ezért a mélypontra jutottak, s a pekingi parlament 2005-ben elfogadta az elszakadásellenes törvényt, amely kimondja, hogy a tajvani függetlenség kikiáltása esetén a KNK „nem békés eszközökkel” is végrehajtja az országegyesítést (Wei, 2010). Erre körülbelül ettől az időtől fogva meg is vannak a katonai képességei, köszönhetően a kínai hadsereg nagy ütemű fejlesztésének.

2008–2016 között Tajvanon az a Kuomintang párt volt hatalmon, amely elfogadja az „egy Kína” elvet, s amely Tajvant alapvetően Kínához tartozónak tartja, és hosszú távon – a szárazföldi Kína politikai rendszerének demokratizálódása esetén – az országegyesítést tartja kívánatosnak. Ebben az időszakban Tajvan és a szárazföldi Kína viszonya jelentősen javult, újraindultak a közvetlen légi- és hajójáratok, számos termékre és szolgáltatásra kiterjedő szabadkereskedelmi egyezmények születtek. A közeledés csúcspontját az jelentette, amikor 2015 végén Szingapúrban csúcstalálkozóra került sor Ma Jing-csiu (Ma Ying-jeou) tajvani elnök és Hszi Csin-ping (Xi Jinping) kínai államelnök-pártfőtitkár között. A Kínához való gyors közeledés azonban jelentős ellenállást váltott ki a tajvani társadalomban, különösen a – magukat sokkal inkább tajvaninak, mint kínainak tartó – fiatalabb nemzedékek körében, akiknek tüntetései végigkísérték Ma elnök második ciklusát. Nekik is köszönhetően a 2016-os elnök- és parlamenti választásokat nagy fölényrel megnyerte a Demokratikus Haladás Pártja, s ezzel újra olyan elnöke és kormánya lett Tajvannak, amely az önálló tajvani identitás erősítésére törekszik. Ez a Tajvani-szoros két partja közötti kapcsolatok megromlását hozta.

A tajvani kérdésnek nagypolitikai dimenziót ad az USA háttérbeli szerepe. 1978 végéig az Egyesült Államok a Kínai Köztársaságot ismerte el, s miután megszakította a hivatalos diplomáciai kapcsolatot Tajpejvel (Taibei), hogy Pekinggel felvehesse azokat, a szoros tajvani–amerikai viszonyt továbbra is fenntartotta. 1979-ben az amerikai kongresszus elfogadta a *Tajvani kapcsolatokról szóló törvényt* (TRA), amely a mai napig hatályos. Ez a jogszabály amellelt, hogy meghatározza a különleges Tajpej–Washington kapcsolat intézményeit és alapelveit, azt is leszögezi, hogy az USA ellátja Tajvant azokkal a – közelebről meg nem határozott – védelmi eszközökkel és szolgáltatásokkal, amelyek képessé teszik saját maga megvédésére. A szándékosan homályosan megfogalmazott kitétele a „stratégiai többértelműség” iskolapéldájának tartják, amelynek fő célja, hogy egyrészt eltántorítsa Tajvant a függetlenség kikiáltásától (hiszen nem ad egyértelmű garanciát Tajvan védelmére), másrészt elriassa Kínát Tajvan megtámadásától (mivel fenntartja az amerikai segítségnyújtás lehetőségét). A Washington–Peking–Tajpej háromszögben új korszak ígéretét hozta, amikor Donald Trump amerikai elnökké választása után, de még beiktatása előtt, 2016 decemberében fogadta a tajvani elnökhatalmat gratuláló telefonhívását, s ezzel évtizedek óta először került sor elnöki szintű amerikai–tajvani érintkezésre. Ezután Trump arra is utalt, hogy az USA felülvizsgálhatja az „egy Kína” politika alkalmazását. Beiktatása után azonban az új elnök nem tűzte napirendre a kérdést, Kelet-Ázsiában láthatólag az észak-koreai kérdés megoldását tartja prioritásának, amihez szüksége van Kína közreműködésére. Ugyanakkor az amerikai fegyverreladások Tajvannak Trump alatt is folytatódnak, 2017-ben 1,42 milliárd dollár értékű ilyen üzletkötés történt (Brunnstrom–Mohammed, 2017).

A tajvani kérdés egyelőre megoldhatatlannak tűnik. Kína semmiképpen nem fogadná el a tajvani függetlenséget, ugyanakkor az utóbbi években Tajvanon jelentősen megerősödött a tajvani identitás, a fiatal korosztályok nem kötődnek Kínához, így egyre kisebb az esélye, hogy a sziget lakói beleegyezzenek az országegyesítésbe. Mindeközben a Tajvani–szoros két partja közti viszonyra hatással van a térségbeli fokozódó amerikai–kínai vetélkedés, illetve az is, hogy a politikai problémák ellenére gazdaságilag Tajvan és a szárazföld gyakorlatilag összenőtt.

DÉL-KÍNAI-TENGERI SZIGETVITÁK

Az utóbbi években Kína területi vitái közül a legnagyobb figyelem a dél-kínai-tengeri konfliktus felé fordult. A Földközi-tengerrel nagyjából megegyező méretű tenger több szempontból is rendkívül fontos terület. A tengerfenék alatti szénhidrogén-lelőhelyek és a halászat önmagában is jelentőssé teszik a területet, de emellett a Dél-kínai-tengeren halad át a világ egyik legfontosabb tengeri

kereskedelmi útvonala, a globális tengeri kereskedelem egyharmada, évi 5 billió dollár értékű áru – többek között Kína nyersolajimportjának 80%-a, Japán, Dél-Korea és Tajvan energiaimportjának 60%-a (Fensom, 2016). A tenger feletti ellenőrzés megszerzésével Kína hatékonyabban gondoskodhat a gazdasága működtetéséhez szükséges legfontosabb export- és importútvonal biztonságáról, másrészt komoly zsarolási potenciálhoz is juthat kelet-ázsiai szomszédjaival szemben.

Először a Kínai Köztársaság jelezte – az 1947-ben kiadott úgynevezett „kilencvonalas térképpel” –, hogy igényt tart a területre (ezen egy U alakú vonalban elhelyezett kilenc szaggatott vonallal a Dél-kínai-tenger 90%-át magának követelte). E követelést a Kínai Népköztársaság is fenntartja, így Peking szerint Kínához tartoznak a Paracel-szigetek (nyugaton, Vietnamhoz közel), a Spratly-szigetek (délien, Malajziához és Bruneihez közel) és a Scarborough-zátony (keleten, a Fülöp-szigeteknél). E szigetek birtoklásával lényegében az egész terület Kína beltengerévé válna. Egyes szigetekre és a tenger bizonyos részeire azonban a KNK mellett igényt tart Brunei, Malajzia, Indonézia, a Fülöp-szigetek, Vietnam és Tajvan is. Ezen országok vitában állnak Kínával, de a többiekkel is. A konfliktusba az USA is beleszól azáltal, hogy a feleket a hajózás szabadságának tiszteletben tartására igyekszik rászorítani, és a térségben rendszeresen tart „hajózási szabadság műveleteket”, melyek során hajói és repülői megközelítik a kínaiak térségbeli bázisait. A területen rendszeresen az incidensek a különböző országok halászhajói és parti őrségei között, ezeknek sebesültjei, néha halálos áldozatai is vannak. Indonézia például 2015 óta elkobozza és elsüllyeszti azokat az idegen halászhajókat, amelyek behatolnak kizárólagos gazdasági övezetébe (Parameswaran, 2015).

A 2010-es évek fejleménye, hogy Kína nagy iramban elkezdte kiépíteni azokat a kapacitásokat, amelyekkel ténylegesen ellenőrzése alá vonhatja e területet. Ezt jelzi, hogy 2011-ben vízre bocsátotta első repülőgép-hordozóját (ez egyelőre csak kiképzési célokat szolgál), 2017-ben a másodikát, 2020-ban készül el a harmadik, s tervezés alatt áll a negyedik. Az anyahajók építését a flotta és a légierő nagy ütemű fejlesztése kíséri, 2017-ben például hadrendbe állt a J-20-as lopakodó vadászgép. 2013-ban Kína programot indított egyes dél-kínai-tengeri szigetek kibővítésére: a munkálatok során a tengerfenékről homokot hoznak a felszínre, és ezzel feltöltik a már meglévő sziklák, zátonyok környékét, hogy ezzel megnöveljék a használható területet. 2013–2016 között hét helyszínen folytak ilyen munkálatok a Spratly-szigeteknél, 2016 végéig 3200 hektárnyi szárazulatot hoztak létre, amelyre többek között kikötőket, repülőtereket, katonai barakkokat építettek, rakéta- és légvédelmi rendszereket telepítettek. A feltöltések ellen az összes érintett ország és az USA is tiltakozott, de mivel az Obama-adminisztráció a második ciklusa végén – amikor a kínai szándékok egyértelművé váltak – nem akart komolyabb konfliktusba keveredni, Peking

lényegében zavartalanul végrehajthatta terveit. A Trump-kormányzatot ezzel kész helyzet elé állították, ma már csak súlyos összeütközés árán lehetne a kínai hadsereget kiszorítani a térségből.

A Fülöp-szigetek 2013-ban keresetet nyújtott be a hágai Állandó Választott-bírósághoz a kínai területi igények semmissé nyilvánításáért. A bíróság 2016-ban a Fülöp-szigeteknek adott ígazat, Kína azonban nem fogadta el a bíróság joghatóságát, így az ítéletet sem. A döntésnek a gyakorlati erőviszonyokra nézve nem volt hatása.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Kína elmúlt évtizedekbeli felemelkedése alapvetően megváltoztatta a regionális és a globális erőviszonyokat, s ez a változás várhatóan a következő években is folytatódni fog. Mindez a nem hagyományos biztonsági fenyegetések mellett rengeteg hagyományos hatalmi konfliktushoz vezethet. Az első számú rivális az Egyesült Államok, amellyel szemben ugyan se történelmi sérelme, se területi vitája nincsen, ugyanakkor a nagyhatalmi érdekszféráik összeütközése önmagában is komoly konfliktusokat vetít előre a világ számos pontján, a politika és a gazdaság sok szférájában. Kínának emellett szomszédjai többségével kifejezetten problémás a kapcsolata: területi és történelmi vitái vannak Japánnal, Indiával, Vietnámmal és a legtöbb délkelet-ázsiai országgal, közvetlenül érintett az észak-koreai válságban, és a történelmi tapasztalatok szerint hosszú távon Oroszországgal való jó kapcsolata sem garantált. Ráadásul globális gazdasági tényerése arra is rákényszerítheti, hogy határaitól távol is konfliktusokat vállaljon érdekeltségei védelme érdekében.

A kínai döntéshozók nincsenek tehát könnyű helyzetben, amikor Kína biztonsági érdekeit kell érvényesíteniük, összehangolva azokat az ország egyéb érdekeivel és céljaival. A vezetők folyamatosan azt hangsúlyozzák, hogy Kína felemelkedése békés folyamat, amely nem fokozza, hanem éppen csökkenti a konfliktusok esélyeit, és e fejlődéshez békés nemzetközi környezetre van szükség. Ugyanakkor a nemzetközi befolyás növekedése automatikusan konfliktusokat szül, és az utóbbi évtizedben Kína egyre nyíltabban vállalja is ezeket a konfliktusokat. Enyhítő tényezőként hat azonban, hogy Kína jelentős mértékig integrálódott a világgazdaságba, a világ legnagyobb kereskedő nemzete, így neki is és partnereinek is komoly károkat okozna a nyílt összeütközés, ráadásul a minden korábbinál hatékonyabb tömegpusztító fegyverek korában klasszikus háborút aligha vállalna bármelyik fél. Az azonban biztos, hogy mind Kína, mind a vele kapcsolatba kerülő országok vezetőinek részéről nagy bölcsességre és önmérsékletre lesz szükség a Kína felemelkedésével járó biztonsági problémák kezeléséhez.

IRODALOM

- Albert, E (2017): *China in Africa*. Council on Foreign Relations, <https://www.cfr.org/background/china-africa>
- Alden, C. (2010): *Kína az afrikai kontinensen*. Pécs: Publikon Kiadó
- Brunnstrom, D. – Mohammed, A. (2017): U.S. Plans to Sell Taiwan about \$1.42 Billion in Arms. *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-usa-taiwan-arms/u-s-plans-to-sell-taiwan-about-1-42-billion-in-arms-idUSKBN19K2XO>
- Fensom, A. (2016): \$5 Trillion Meltdown: What If China Shuts Down the South China Sea? *The National Interest*, <http://nationalinterest.org/blog/5-trillion-meltdown-what-if-china-shuts-down-the-south-china-16996>
- Friedberg, A. L. (2005): The Future of U.S.–China Relations: Is Conflict Inevitable? *International Security*, 30, 2, 7–45. <http://www3.nccu.edu.tw/~lorenzo/Friedberg%20US%20China%20Relations.pdf>
- He, K. (2017): Explaining United States–China Relations: Neoclassical Realism and the Nexus of Threat–interest Perceptions. *The Pacific Review*, 30, 2, 133–151. https://www.researchgate.net/publication/304573024_Explaining_United_States-China_relations_neoclassical_realism_and_the_nexus_of_threat-interest_perceptions
- Malone, D. M. – Mukherjee, R. (2010): India and China: Conflict and Cooperation. *Survival*, 52, 1, 137–158. https://lkyspp.nus.edu.sg/docs/default-source/faculty-publications/india_and_china_conflict_and_cooperation.pdf?sfvrsn=14c2930b_0
- Nanto, D. K. – Manyin, M. E. (2010): *China-North Korea Relations*. Washington: Congressional Research Service, <https://fas.org/sgp/crs/row/R41043.pdf>
- Parameswaran, P. (2015): Explaining Indonesia’s ‘Sink The Vessels’ Policy Under Jokowi. *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2015/01/explaining-indonesias-sink-the-vessels-policy-under-jokowi/>
- Putz, C. (2015): Will All Roads in Central Asia Eventually Lead to China? *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2015/06/will-all-roads-in-central-asia-eventually-lead-to-china/>
- Ross, R. S. – Zhu, F. (eds.) (2008): *China’s Ascent: Power, Security, and the Future of International Politics*. Ithaca: Cornell University Press
- Seledyn, J. (2017): The Face-Off in Doklam: Interpreting India-China Relations. (*Asia Report* 37) Sigur Center for Asian Studies, George Washington University
- Su, F. – Saalman, L. (2017): *China’s Engagement of North Korea. Challenges and Opportunities for Europe*. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute
- Szentesi A. G. (2015): *Kis szigetek a világpolitika metszetében: a kínai–japán viszony a Szenkaku/Tiaojü-szigeteki ütközőzóna árnyékában*. Veszprém: Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány
- Tirnoveanu, D. (2016): Russia, China and the Far East Question. *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2016/01/russia-china-and-the-far-east-question/>
- Watanabe, T. (2013): US Engagement Policy toward China: Realism, Liberalism, and Pragmatism. *Journal of Contemporary East Asia Studies*, 2, 2, 3–24. <http://www.tokyofoundation.org/en/articles/2014/us-engagement-policy-toward-china>
- Wei, Ch. N. (2010): China’s Anti-Secession Law and Hu Jintao’s Taiwan Policy. *Yale Journal of International Affairs*, 5, 1, 112–127. <http://yalejournal.org/wp-content/uploads/2010/09/105112wei.pdf>